

З М І С Т

Передмова	3
А. ПЕРВИСНООБЩИННИЙ ЛАД. ПЕРШІ ЗВІСТКИ ПРО СЛОВ'ЯН	
I. НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ДО РОЗСЕЛЕННЯ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН	
Грецькі і візантійські джерела про населення північного узбережжя Чорного моря	6
№ 1 — Гомер про населення північного узбережжя Чорного моря	6
№ 2 — Гомер про кімерійців	6
№ 3 — Опис Скіїї Геродотом	6
№ 4 — Скїфи. Есхіл (V ст. до н. е.)	13
№ 5 — Скїфи. Гіппократ (V ст. до н. е.)	14
№ 6 — Узбережжя Чорного моря. Полібій (II—I ст. до н. е.)	15
№ 7 — Скїфи. Миколай Дамаський (I ст. до н. е.)	15
№ 8 — Скїфія. Страбон (I ст. до н. е.—I ст. н. е.)	15
№ 9 — Грецькі колонії на узбережжі Чорного моря. Страбон	16
№ 10 — Сармати. Іосиф Флавій (I ст. н. е.)	19
№ 11 — Гунн. Опис Пріском Панійським Візантійського посольства до Аттіли (448 р. н. е.)	19
II. СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ І ЇХ РОЗСЕЛЕННЯ	
Звістки літопису	27
№ 12 — Розселення слов'ян і їх життя	27
Візантійські джерела	30
№ 13 — Слов'яни. Прокопій (VI ст. н. е.)	30
№ 14 — Слов'яни. Мавркіій (VI ст. н. е.)	31
Б. ЗАРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН. КИЇВСЬКА РУСЬ	
III. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА З IX ДО ПОЧАТКУ XI СТ.	
Звістки літопису	34
№ 15 — Князювання Рюрика в Новгороді (862—879 рр.)	34
№ 16 — Рюрик, Олег, Ігор (862—945 рр.)	35
№ 17 — Виступ проти Рюрика в Новгороді (864 р.)	36
№ 18 — Похід князя Олега з Новгорода на Київ; перенесення Олегом столиці до Києва (882 р.)	36
№ 19 — Походи київського князя Олега на деревлян, сіверян, радимичів, уличів, тиверців (883—885 рр.)	37
№ 20 — Похід київського князя Олега на Візантію і договір його з Візантією (907, 911 рр.)	37
№ 21 — Князювання Ігоря в Київській Русі (913—945 рр.) і походи його проти деревлян і на Візантію (913, 941 рр.)	41
№ 22 — Договір київського князя Ігоря з Візантією (945 р.)	41
№ 23 — Забиття деревлянами київського князя Ігоря (945 р.)	44
№ 24 — Діяльність київської княгині Ольги (946—947 рр.)	45
№ 25 — Князювання київського князя Святослава. Походи Святослава на хазар, ясів, косогів, вятичів, дунайських болгар, Візантію. Загибель Святослава в бою з печенігами (964—972 рр.)	45
	305

З М І С Т

Передмова	3
А. ПЕРВИСНООБЩИННИЙ ЛАД. ПЕРШІ ЗВІСТКИ ПРО СЛОВ'ЯН	
I. НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ДО РОЗСЕЛЕННЯ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН	
Грецькі і візантійські джерела про населення північного узбережжя Чорного моря	6
№ 1 — Гомер про населення північного узбережжя Чорного моря	6
№ 2 — Гомер про кімерійців	6
№ 3 — Опис Скіїї Геродотом	6
№ 4 — Скїфи. Есхіл (V ст. до н. е.)	13
№ 5 — Скїфи. Гіппократ (V ст. до н. е.)	14
№ 6 — Узбережжя Чорного моря. Полібій (II—I ст. до н. е.)	15
№ 7 — Скїфи. Миколай Дамаський (I ст. до н. е.)	15
№ 8 — Скїфія. Страбон (I ст. до н. е.—I ст. н. е.)	15
№ 9 — Грецькі колонії на узбережжі Чорного моря. Страбон	16
№ 10 — Сармати. Іосиф Флавій (I ст. н. е.)	19
№ 11 — Гунн. Опис Пріском Панійським Візантійського посольства до Аттіли (448 р. н. е.)	19
II. СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ І ЇХ РОЗСЕЛЕННЯ	
Звістки літопису	27
№ 12 — Розселення слов'ян і їх життя	27
Візантійські джерела	30
№ 13 — Слов'яни. Прокопій (VI ст. н. е.)	30
№ 14 — Слов'яни. Мавркіій (VI ст. н. е.)	31
Б. ЗАРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН. КИЇВСЬКА РУСЬ	
III. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА З IX ДО ПОЧАТКУ XI СТ.	
Звістки літопису	34
№ 15 — Князювання Рюрика в Новгороді (862—879 рр.)	34
№ 16 — Рюрик, Олег, Ігор (862—945 рр.)	35
№ 17 — Виступ проти Рюрика в Новгороді (864 р.)	36
№ 18 — Похід князя Олега з Новгорода на Київ; перенесення Олегом столиці до Києва (882 р.)	36
№ 19 — Походи київського князя Олега на деревлян, сіверян, радимичів, уличів, тиверців (883—885 рр.)	37
№ 20 — Похід київського князя Олега на Візантію і договір його з Візантією (907, 911 рр.)	37
№ 21 — Князювання Ігоря в Київській Русі (913—945 рр.) і походи його проти деревлян і на Візантію (913, 941 рр.)	41
№ 22 — Договір київського князя Ігоря з Візантією (945 р.)	41
№ 23 — Забиття деревлянами київського князя Ігоря (945 р.)	44
№ 24 — Діяльність київської княгині Ольги (946—947 рр.)	45
№ 25 — Князювання київського князя Святослава. Походи Святослава на хазар, ясів, косогів, вятичів, дунайських болгар, Візантію. Загибель Святослава в бою з печенігами (964—972 рр.)	45
	305

№ 26 — Боротьба між синами князя Святослава. Початок князювання Володимира в Київській Русі (977—980 рр.)	48
№ 27 — Походи київського князя Володимира на радимичів і волзьких болгар (984—985 рр.)	50
№ 28 — Хрещення киян (988 р.)	51
№ 29 — Заходи київського князя Володимира по освіті в Київській Русі	51
№ 30 — З боротьби київського князя Володимира з печенігами. Перемога руського богатиря над печенізьким (993 р.)	52
Візантійські і західні джерела	53
№ 31 — Посольство русів до візантійського імператора Феофіла. Бергінські анали (839 р.)	53
№ 32 — Похід київського князя Ігоря на Царгород (945 р.) .Ліутпранд	53
№ 33 — Про печенігів і русів. Константин Багрянородний (X ст. н. е.)	54
№ 34 — Війни київського князя Святослава з Болгарією й Візантією (971 р.) .Лев Діакон	58
Східні джерела про русів	67
№ 35 — З «Книги країн» (X ст.)	67
№ 36 — З «Записки» Ахмеда ібн-Фаллана ібн-Абаса ібн-Рашида ібн-Хам-мада (20-ті роки X ст.)	68
№ 37 — З «Промивалень золота» Абуль-Хасана Алі ібн-Хусейна (Аль-Масулі) (20—50 рр. X ст.)	70
№ 38 — З «Книги дорожніх скарбів» Абу-Алі Ахмеда ібн-Омар ібн-Даста (30-ті роки X ст.)	72
№ 39 — З «Книги розпису наук» Абуль-Фараджа Мухаммеда ібн-Абі-Якуба (або ібн-Ісхак), відомого під прізвиськом ібн-ан-Надіма (987—988 рр. н. е.)	75

IV. КИЇВЬСКА РУСЬ 1015—1169 рр.

Звістки літопису	76
№ 40 — Смерть київського князя Володимира. Боротьба між його синами. Польське вторгнення в Київську Русь. Народне повстання проти польських загарбників. Початок князювання Ярослава Мудрого (1014—1019 рр.)	76
№ 41 — Боротьба тмураканського князя Мстислава з косогами (1022 р.)	79
№ 42 — Боротьба між князями Ярославом і Мстиславом. Повстання в Суздальській землі (1023—1026 рр.)	80
№ 43 — Князі Ярослав і Мстислав відвойовують Червенські міста у Польщі (1031 р.)	81
№ 44 — Смерть князя Мстислава Чернігівського. Боротьба Ярослава Мудрого з печенігами (1036 р.)	81
№ 45 — Поширення освіти в Київській Русі (перша половина XI ст.)	82
№ 46 — Похід військ князя Ярослава Мудрого на Візантію (1043 р.)	82
№ 47 — Смерть київського князя Ярослава Мудрого (1054 р.)	83
№ 48 — Міжусобна війна князів Ізяслава, Святослава і Всеволода Ярославичів проти князя полоцького Всеслава Брячиславича (1067 р.)	83
№ 49 — Народне повстання в Києві проти князя Ізяслава. Польське вторгнення в Київську Русь. Повстання проти загарбників (1068—1069 рр.)	84
№ 50 — Волхви. Народне повстання в Ростовській землі, Новгороді (1071 р.)	86
№ 51 — Напади половців на землю Руську (1093—1094 рр.)	87
№ 52 — Напади половців на Київ і Переяславщину. Поразка половців князями: київським Святополком і переяславським Володимиром Мономахом (1096 р.)	89

№ 26 — Боротьба між синами князя Святослава. Початок князювання Володимира в Київській Русі (977—980 рр.)	48
№ 27 — Походи київського князя Володимира на радимичів і волзьких болгар (984—985 рр.)	50
№ 28 — Хрещення киян (988 р.)	51
№ 29 — Заходи київського князя Володимира по освіті в Київській Русі	51
№ 30 — З боротьби київського князя Володимира з печенігами. Перемога руського богатиря над печенізьким (993 р.)	52
Візантійські і західні джерела	53
№ 31 — Посольство русів до візантійського імператора Феофіла. Бергінські анали (839 р.)	53
№ 32 — Похід київського князя Ігоря на Царгород (945 р.) .Ліутпранд	53
№ 33 — Про печенігів і русів. Константин Багрянородний (X ст. н. е.)	54
№ 34 — Війни київського князя Святослава з Болгарією й Візантією (971 р.) .Лев Діакон	58
Східні джерела про русів	67
№ 35 — З «Книги країн» (X ст.)	67
№ 36 — З «Записки» Ахмеда ібн-Фаллана ібн-Абаса ібн-Рашида ібн-Хам-мада (20-ті роки X ст.)	68
№ 37 — З «Промивалень золота» Абуль-Хасана Алі ібн-Хусейна (Аль-Масулі) (20—50 рр. X ст.)	70
№ 38 — З «Книги дорожніх скарбів» Абу-Алі Ахмеда ібн-Омар ібн-Даста (30-ті роки X ст.)	72
№ 39 — З «Книги розпису наук» Абуль-Фараджа Мухаммеда ібн-Абі-Якуба (або ібн-Ісхак), відомого під прізвиськом ібн-ан-Надіма (987—988 рр. н. е.)	75

IV. КИЇВЬСКА РУСЬ 1015—1169 рр.

Звістки літопису	76
№ 40 — Смерть київського князя Володимира. Боротьба між його синами. Польське вторгнення в Київську Русь. Народне повстання проти польських загарбників. Початок князювання Ярослава Мудрого (1014—1019 рр.)	76
№ 41 — Боротьба тмураканського князя Мстислава з косогами (1022 р.)	79
№ 42 — Боротьба між князями Ярославом і Мстиславом. Повстання в Суздальській землі (1023—1026 рр.)	80
№ 43 — Князі Ярослав і Мстислав відвойовують Червенські міста у Польщі (1031 р.)	81
№ 44 — Смерть князя Мстислава Чернігівського. Боротьба Ярослава Мудрого з печенігами (1036 р.)	81
№ 45 — Поширення освіти в Київській Русі (перша половина XI ст.)	82
№ 46 — Похід військ князя Ярослава Мудрого на Візантію (1043 р.)	82
№ 47 — Смерть київського князя Ярослава Мудрого (1054 р.)	83
№ 48 — Міжусобна війна князів Ізяслава, Святослава і Всеволода Ярославичів проти князя полоцького Всеслава Брячиславича (1067 р.)	83
№ 49 — Народне повстання в Києві проти князя Ізяслава. Польське вторгнення в Київську Русь. Повстання проти загарбників (1068—1069 рр.)	84
№ 50 — Волхви. Народне повстання в Ростовській землі, Новгороді (1071 р.)	86
№ 51 — Напади половців на землю Руську (1093—1094 рр.)	87
№ 52 — Напади половців на Київ і Переяславщину. Поразка половців князями: київським Святополком і переяславським Володимиром Мономахом (1096 р.)	89

№ 53 — З'їзд князів у Любечі в справі міжкнязівських взаємин (1097 р.)	90
№ 54 — З'їзд князів у справі міжкнязівських взаємин і відносин з половцями на Увечичах і на р. Золотчі (1100—1101 рр.)	90
№ 55 — Долобський з'їзд князів. Похід на половців. Розгром половців (1103 р.)	91
№ 56 — Долобський з'їзд князів. Похід на половців. Розгром половців (1111 р.)	92
№ 57 — Народне повстання в Київській Русі 1113 року	94
№ 58 — Міжусобні війни і походи князів на Чудь, Дунай, на половців, торків, болгар (1116—1120 рр.)	94
№ 59 — Смерть великого князя Володимира Мономаха. Початок князювання великого князя Мстислава (1125 р.)	96
№ 60 — Характеристика великих князів Володимира Мономаха і Мстислава Володимировича	97
№ 61 — Міжусобні війни між князями Київської Русі (1135—1138 рр.)	97
№ 62 — Війни князів Мстиславичів з Ольговичами (1146—1148 рр.). Перша згадка в літопису про Москву (1147 р.)	99
№ 63 — Епізод з боротьби князя Юрія Долгорукого з князем Мстиславом Ізяславичем (1157 р.)	109
№ 64 — Смерть князя Юрія Долгорукого і повстання в Києві (1157 р.)	110
№ 65 — Початок князювання Андрія Боголюбського в Володимиро-Суздальському князівстві (1157 р.)	111
№ 66 — Міжусобні війни між князями Київської Русі (1159—1160 рр.)	111
№ 67 — Віче в Новгороді (1161 р.)	116
№ 68 — Міжусобні війни між князями за Київ. Взяття Києва військами князя Андрія Боголюбського й інших князів (1169 р.)	117
№ 69 — Києво-Печерський Патерик	120
Візантійські джерела	
№ 70 — Похід війська київського князя Ярослава на Царгород 1043 р. Георгій Кедрін	122
Руська Правда:	124
№ 71 — а) Руська Правда за Академічним списком	125
б) Руська Правда за Карамзінським списком	127

В. ФЕОДАЛЬНЕ РОЗДРОБЛЕННЯ

V. КНЯЗІВСТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XII І ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.

Звістки літопису	143
№ 72 — Боротьба князів з половцями. Розгром половців (1170 р.)	143
№ 73 — Виступ галицьких бояр проти князя Ярослава Осмомисла (1170 р.)	143
№ 74 — Напад половців на Переяславське князівство (1179 р.)	144
№ 75 — Похід князів на чолі з київським князем Святославом на половців. Розгром половців (1184 р.)	144
№ 76 — Похід князя Ігоря Святославича новгород-сіверського на половців (1185 р.)	145
№ 77 — Похід князів на чолі з київським князем Святославом на половців (1187 р.)	147
№ 78 — Смерть галицького князя Ярослава Осмомисла і початок князювання в Галичі Володимира (1187 р.)	148
№ 79 — Похід князя Ростислава Рюриковича на половців (1192 р.)	149
№ 80 — Князь галицько-волинський Роман, римський папа і Польща (початок XIII ст.)	149
№ 81 — Характеристика князя галицько-волинського Романа; легенда про Отрока	150
№ 82 — Повстання в Новгороді проти посадника Дмитра (1209 р.)	151
№ 83 — Боротьба князів Данила Романовича і Мстислава Удалого проти нападу Польщі й Угорщини на Галичину (1213—1219 рр.)	151
№ 84 — Битва руських князів і половців з татаро-монголами на р. Калці (1223 р.)	154

№ 53 — З'їзд князів у Любечі в справі міжкнязівських взаємин (1097 р.)	90
№ 54 — З'їзд князів у справі міжкнязівських взаємин і відносин з половцями на Увечичах і на р. Золотчі (1100—1101 рр.)	90
№ 55 — Долобський з'їзд князів. Похід на половців. Розгром половців (1103 р.)	91
№ 56 — Долобський з'їзд князів. Похід на половців. Розгром половців (1111 р.)	92
№ 57 — Народне повстання в Київській Русі 1113 року	94
№ 58 — Міжусобні війни і походи князів на Чудь, Дунай, на половців, торків, болгар (1116—1120 рр.)	94
№ 59 — Смерть великого князя Володимира Мономаха. Початок князювання великого князя Мстислава (1125 р.)	96
№ 60 — Характеристика великих князів Володимира Мономаха і Мстислава Володимировича	97
№ 61 — Міжусобні війни між князями Київської Русі (1135—1138 рр.)	97
№ 62 — Війни князів Мстиславичів з Ольговичами (1146—1148 рр.). Перша згадка в літопису про Москву (1147 р.)	99
№ 63 — Епізод з боротьби князя Юрія Долгорукого з князем Мстиславом Ізяславичем (1157 р.)	109
№ 64 — Смерть князя Юрія Долгорукого і повстання в Києві (1157 р.)	110
№ 65 — Початок князювання Андрія Боголюбського в Володимиро-Суздальському князівстві (1157 р.)	111
№ 66 — Міжусобні війни між князями Київської Русі (1159—1160 рр.)	111
№ 67 — Віче в Новгороді (1161 р.)	116
№ 68 — Міжусобні війни між князями за Київ. Взяття Києва військами князя Андрія Боголюбського й інших князів (1169 р.)	117
№ 69 — Києво-Печерський Патерик	120
Візантійські джерела	
№ 70 — Похід війська київського князя Ярослава на Царгород 1043 р. Георгій Кедрін	122
Руська Правда:	124
№ 71 — а) Руська Правда за Академічним списком	125
б) Руська Правда за Карамзінським списком	127

В. ФЕОДАЛЬНЕ РОЗДРОБЛЕННЯ

V. КНЯЗІВСТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XII І ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.

Звістки літопису	143
№ 72 — Боротьба князів з половцями. Розгром половців (1170 р.)	143
№ 73 — Виступ галицьких бояр проти князя Ярослава Осмомисла (1170 р.)	143
№ 74 — Напад половців на Переяславське князівство (1179 р.)	144
№ 75 — Похід князів на чолі з київським князем Святославом на половців. Розгром половців (1184 р.)	144
№ 76 — Похід князя Ігоря Святославича новгород-сіверського на половців (1185 р.)	145
№ 77 — Похід князів на чолі з київським князем Святославом на половців (1187 р.)	147
№ 78 — Смерть галицького князя Ярослава Осмомисла і початок князювання в Галичі Володимира (1187 р.)	148
№ 79 — Похід князя Ростислава Рюриковича на половців (1192 р.)	149
№ 80 — Князь галицько-волинський Роман, римський папа і Польща (початок XIII ст.)	149
№ 81 — Характеристика князя галицько-волинського Романа; легенда про Отрока	150
№ 82 — Повстання в Новгороді проти посадника Дмитра (1209 р.)	151
№ 83 — Боротьба князів Данила Романовича і Мстислава Удалого проти нападу Польщі й Угорщини на Галичину (1213—1219 рр.)	151
№ 84 — Битва руських князів і половців з татаро-монголами на р. Калці (1223 р.)	154

№ 85 — Боротьба князів Мстислава Удалого і Данила Романовича проти нападу на Галичину угрів і поляків (1226—1227 pp.).	159
№ 86 — Боротьба князя Данила Романовича проти нападу угрів, німців і поляків на Галичину й Волинь (1230—1238 pp.)	161
Східні джерела	165
№ 87 — Похід полководців Чингіс-хана — Джебе й Субутая: битва на р. Калці (1223 p.). Алі Ібн-ал-Асір	165

VI. ТАТАРСЬКЕ ІГО

Звістки літопису	168
№ 88 — Навала татарського хана Батия на руські землі (1237—1240 pp.)	168
№ 89 — Бояри в Галичині (кінець першої половини XIII ст.)	171
№ 90 — Перемога новгородського князя Олександра над шведським військом на р. Неві (1240 p.)	171
№ 91 — Боротьба князя Олександра Невського проти німецьких і шведських загарбників (1240—1242 pp.)	173
№ 92 — Перемога князя Олександра Невського над німецькими рицарями («Льодове побоїще») (1242 p.)	175
№ 93 — З подій князювання Данила й Василька Романовичів в Галицько-Волинському князівстві. Боротьба Данила й Василька проти нападу угрів і поляків (1241—1245 pp.)	176
№ 94 — Боротьба князя галицького Данила з татарами (1250-ті роки)	182
№ 95 — Татари накладають данину на Новгород (1259 p.)	185
№ 96 — Повстання на Русі проти татар. Смерть великого князя Олександра Невського (1262—1263 pp.)	186
№ 97 — Розгром руськими німецькими рицарів під Раковором (1268 p.)	187
№ 98 — Боротьба між руськими князями (1281—1282 pp.)	188
№ 99 — Утиски татарами люду. Баскак Ахмат (1283—1284 pp.)	191
№ 100 — Напад поляків на Берестейшину; походи татар і спустошення ними галицько-волинських земель (1286—1287 pp.)	194
№ 101 — Повстання в Новгороді (1287, 1290 pp.)	196
№ 102 — Багатства князя Володимира Васильковича (Волинь) (1288 p.)	196
№ 103 — Початок князювання Мстислава Даниловича в Володимирі (1289 p.)	196
№ 104 — Боротьба між руськими князями. Спустошення татарами руських земель (1293 p.)	198
№ 105 — Збудування шведами в гирлі Неви фортеці Ланцкрони; взяття Ланцкрони новгородцями (1300—1301 pp.)	199
Церква і татарські хани	199
№ 106 — Пільги татарських ханів православної церкви	200
Західні джерела	200
№ 107 — Опис війська і засобів ведення війни в татаро-монголів. Плато-Карпіні	203
№ 108 — Завоювання татарами Русі. Плато-Карпіні	206
№ 109 — Подорож Плато-Карпіні через Волинь і Київщину (1246 p.)	206
№ 110 — Утиски татаро-монголами в завойованих ними землях. Плато-Карпіні (уривки)	208
№ 111 — Спустошення Русі татаро-монголами. Вільгельм де Рубрук (1253—1255 pp.)	210

№ 85 — Боротьба князів Мстислава Удалого і Данила Романовича проти нападу на Галичину угрів і поляків (1226—1227 pp.).	159
№ 86 — Боротьба князя Данила Романовича проти нападу угрів, німців і поляків на Галичину й Волинь (1230—1238 pp.)	161
Східні джерела	165
№ 87 — Похід полководців Чингіс-хана — Джебе й Субутая: битва на р. Калці (1223 p.). Алі Ібн-ал-Асір	165

VI. ТАТАРСЬКЕ ІГО

Звістки літопису	168
№ 88 — Навала татарського хана Батия на руські землі (1237—1240 pp.)	168
№ 89 — Бояри в Галичині (кінець першої половини XIII ст.)	171
№ 90 — Перемога новгородського князя Олександра над шведським військом на р. Неві (1240 p.)	171
№ 91 — Боротьба князя Олександра Невського проти німецьких і шведських загарбників (1240—1242 pp.)	173
№ 92 — Перемога князя Олександра Невського над німецькими рицарями («Льодове побоїще») (1242 p.)	175
№ 93 — З подій князювання Данила й Василька Романовичів в Галицько-Волинському князівстві. Боротьба Данила й Василька проти нападу угрів і поляків (1241—1245 pp.)	176
№ 94 — Боротьба князя галицького Данила з татарами (1250-ті роки)	182
№ 95 — Татари накладають данину на Новгород (1259 p.)	185
№ 96 — Повстання на Русі проти татар. Смерть великого князя Олександра Невського (1262—1263 pp.)	186
№ 97 — Розгром руськими німецькими рицарів під Раковором (1268 p.)	187
№ 98 — Боротьба між руськими князями (1281—1282 pp.)	188
№ 99 — Утиски татарами люду. Баскак Ахмат (1283—1284 pp.)	191
№ 100 — Напад поляків на Берестейшину; походи татар і спустошення ними галицько-волинських земель (1286—1287 pp.)	194
№ 101 — Повстання в Новгороді (1287, 1290 pp.)	196
№ 102 — Багатства князя Володимира Васильковича (Волинь) (1288 p.)	196
№ 103 — Початок князювання Мстислава Даниловича в Володимирі (1289 p.)	196
№ 104 — Боротьба між руськими князями. Спустошення татарами руських земель (1293 p.)	198
№ 105 — Збудування шведами в гирлі Неви фортеці Ланцкрони; взяття Ланцкрони новгородцями (1300—1301 pp.)	199
Церква і татарські хани	199
№ 106 — Пільги татарських ханів православної церкви	200
Західні джерела	200
№ 107 — Опис війська і засобів ведення війни в татаро-монголів. Плато-Карпіні	203
№ 108 — Завоювання татарами Русі. Плато-Карпіні	206
№ 109 — Подорож Плато-Карпіні через Волинь і Київщину (1246 p.)	206
№ 110 — Утиски татаро-монголами в завойованих ними землях. Плато-Карпіні (уривки)	208
№ 111 — Спустошення Русі татаро-монголами. Вільгельм де Рубрук (1253—1255 pp.)	210

VII. ЛІТЕРАТУРА І НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Зразки літератури	211
№ 112 — Слово Іларіона «О законє и благодати» (уривки)	211
№ 113 — Поучення Володимира Мономаха (уривки)	213
№ 114 — Слово о полку Ігоревє	217
№ 115 — Моління Данила Заточника (XIII ст., перша чверть) (уривки)	224
№ 116 — Погляд руських на свою батьківщину (XIII ст.)	228
№ 117 — Життя князя Олександра Невського (уривки)	229
№ 118 — Слово єпископа Серапіона (XIII ст.)	233
Народна творчість. Билини і історичні пісні	235
№ 119 — Вольга і Микула Селянинович	235
№ 120 — Ілля Муромець і Соловей розбійник	239
№ 121 — Ілля Муромець і Калін цар	245
№ 122 — Ілля Муромець і Ідолище	258
№ 123 — Щелкан Дудентьевич	262
Хронологія	265
Генеалогічні таблиці	275
Показчик найголовніших імен	283
Показчик найголовніших географічних назв	291
Пояснення деяких слів і зворотів	295

VII. ЛІТЕРАТУРА І НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Зразки літератури	211
№ 112 — Слово Іларіона «О законє и благодати» (уривки)	211
№ 113 — Поучення Володимира Мономаха (уривки)	213
№ 114 — Слово о полку Ігоревє	217
№ 115 — Моління Данила Заточника (XIII ст., перша чверть) (уривки)	224
№ 116 — Погляд руських на свою батьківщину (XIII ст.)	228
№ 117 — Життя князя Олександра Невського (уривки)	229
№ 118 — Слово єпископа Серапіона (XIII ст.)	233
Народна творчість. Билини і історичні пісні	235
№ 119 — Вольга і Микула Селянинович	235
№ 120 — Ілля Муромець і Соловей розбійник	239
№ 121 — Ілля Муромець і Калін цар	245
№ 122 — Ілля Муромець і Ідолище	258
№ 123 — Щелкан Дудентьевич	262
Хронологія	265
Генеалогічні таблиці	275
Показчик найголовніших імен	283
Показчик найголовніших географічних назв	291
Пояснення деяких слів і зворотів	295